

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2018

Regulácie trhu

Pôvodne bol trh vyhradené miesto, kde sa v určitých intervaloch schádzali ľudia a dobrovoľne si navzájom vymieňali svoje výrobky alebo poskytovali služby. Dnes už nenosíme na trh všetci svoje výrobky ale táto výmena prebieha za peniaze na základne vzájomne dohodnutej ceny. Ak príde k obchodu predávajúci získa nejakú sumu peňazí, ktorú môže ďalej použiť k získaniu iných statkov a služieb, ktoré potrebuje. Trh je samoregulujúci systém, kde pôsobia určité zákonitosti. Trh nefunguje chaoticky, ale má svoj vnútorný systém. Tento vnútorný systém sa tiež označuje ako neviditeľná ruka trhu.

Princíp neviditeľnej ruky trhu popísal Adam Smith (1776) vo svojom diele *Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov*. Adam Smith uvádza, že ľudia sledujú iba svoje sebecké záujmy, tým si však navzájom slúžia lepšie ako keby si chceli slúžiť zámerne. O koncepte tzv. neviditeľnej ruke trhu Smith píše:

„žiadny jednotlivec vo všeobecnosti nemá v úmysle presadzovať verejný záujem a tiež ani nevie, koľko verejného záujmu presadzuje. (...) tým, že tento jednotlivec usmerňuje priemyselné odvetvie spôsobom, ktorý prináša najväčšiu hodnotu, má v úmysle dosiahnuť len svoj vlastný prospech a v tomto, ako aj v mnohých ďalších prípadoch, je vedený neviditeľnou rukou k presadzovaniu cieľu, ktorý nebol žiadnou časťou jeho úmyslu. Nie vždy je tiež pre spoločnosť horšie, že tento úmysel nebol jeho časťou. Nasledovaním vlastného záujmu často presadzuje záujem spoločnosti efektívnejšie, ako keby to skutočne bolo v jeho úmysle. Nikdy som nespoznal mnoho dobra vykonaného tými, ktorí chceli ovplyvniť obchod pre verejné dobro.“(strana 375)

Pôsobenie neviditeľnej ruky na trhu s nasledovaním svojho vlastného záujmu Smith vysvetľuje takto:

„Dôvodom toho, že očakávame našu večeru, nie je dobrá vôľa mäsiara, pivovarníka alebo pekára, ale to, že dbajú na svoje vlastné záujmy. Nežiadame preto od nich ich ľudskosť, ale ich sebeckosť a nikdy im nehovoríme o svojich potrebách, ale o ich výhodách.“(strana 24)

Kritici slobodného trhu tvrdia, že koncept neviditeľnej ruky trhu je iba výmysel. A tak sa v praxi stretávame s nespočetnými reguláciami a kontrolami trhu zo strany vlád.

Vlády vykonávajú regulácie z rôznych dôvodov, avšak podľa „politiky verejného záujmu“ je hlavným cieľom slúžiť spoločnému blahu. Blaho by sme mohli definovať ako materiálne a duchovné podmienky nie len nevyhnutné ale aj užitočné pre jednotlivca a v prípade spoločného blaha aj pre celú spoločnosť. Spoločné blaho je niečo čo je prospešné pre všetkých alebo aspoň väčšinu členov danej komunity. Spoločné blaho sa obyčajne dosahuje regulovaním trhového správania na ochranu verejnosti pred vonkajšími účinkami a zlyhaniami trhu. Obhajcovia štátnych regulácií sa často odvolávajú aj na ekonomický koncept označovaný ako informačná asymetria. To znamená, že jedna strana kontraktu má informačnú prevahu nad druhou stranou. Obyčajne je tou informovanejšou stranou predajca tovaru alebo poskytovateľ služby, ktorý vie o danom predmete predaja viac ako kupujúci. Toto je považované za „trhové zlyhanie“ a následne sú odporúčané regulácie verejnými autoritami, ktorých úlohou je zabezpečiť rovnováhu medzi predávajúcim a kupujúcim. S obhajobou regulácií sa cielene spája ochrana spotrebiteľa. Toto všetko sa často deje vo

verejnom záujme. Verejný záujem je druhom záujmu, ktorý je všeobecne prospešný. Je to však pojem s neurčitým významom a nedefinovaným obsahom a to dokonca aj v právnej oblasti. Verejný záujem vyjadruje akúsi okamžitú stavu záujmov určitej skupiny ľudí (vlády), ktorú možno posudzovať len v konkrétnej situácii, mieste a čase.

Príkladom takéhoto zásahu v mene verejného záujmu spôsobeného informačnou asymetriou bola časť taxikárov v San Franciscu na konci 19. Storočia, ktorá bola prezývaná „nighthawks“, pretože svojich zákazníkov namiesto dohodnutého miesta zvykli dopraviť na odľahlé a opustené miesto, kde požadovali dodatočné peniaze za to, že ich tam nenechajú. Títo taxikári využili svoju informačnú prevahu a zneužili ju voči zákazníkom. Verejné inštitúcie vtedy zareagovali promptne a vydali všeobecne platnú verejnú reguláciu, ktorá zakazovala vykonávať taxikársku službu bez špeciálnej licencie. Jej získanie bolo podmienené tým, že potenciálny taxikár musel úradom dokázať, že je "zákon rešpektujúci občan s dobrým charakterom" (a law-abiding citizen of good moral character) (Anderson, 2013).

Verejný (kolektívny) záujem je teda reprezentovaný štátom (vládou) a mal by slúžiť v prospech väčšiny občanov. Verejný záujem sa odvodzuje od úloh verejnej správy v oblasti sociálnej, kultúrnej, ochrany životného prostredia a podobne. To znamená, že verejný záujem musí byť vždy posudzovaný ku konkrétnej záležitosti a musí byť presvedčivo odlišný od záujmov súkromných. Často sa stáva, že za verejný záujem sa skrývajú práve súkromné záujmy investorov alebo rôznych lobistických skupín. Treba si však uvedomiť, že zásahy vo verejnom záujme sú zásahy do trhového mechanizmu.

Ak by sme aj uvažovali o tom, že regulátor má tie najlepšie záujmy, stále zostáva problém s určením a vytvorením tej správnej regulácie. Regulácie vytvárajú rôzne náklady a výnosy pre jednotlivé strany kontraktu. Jedna regulácia môže pre jednu stranu prinášať viac nákladov ako výnosov a pre druhú stranu viac výnosov ako nákladov. Regulátor tak čelí vedomostnému problému. Regulátor, ktorý vytvára regulácie platné pre celú ekonomiku nedostane ani žiadnu spätnú väzbu, ktorá by ho informovala či regulácia priniesla čistý úžitok alebo stratu. Neexistuje ani žiadny konkurenčný tlak, ktorý by odhalil nesprávne regulácie. Tvorca takejto regulácie znáša rovnaké problémy ako znášal centrálny plánovač pri riadení ekonomiky v socializme, bez prístupu k cenám a možnosti kalkulovať zisky a straty (Hayek, 1935).

Trh vytvorí odpoveď na každú reguláciu. Vo veľkej miere priniesol alternatívu k reguláciám rozvoj internetových technológií. Rozvoj nových technológií priniesol so sebou nové možnosti a to najmä v oblasti zdieľania. Zdieľanie so sebou prináša aj zaujímavé riešenie problému asymetrie informácií. A to prostredníctvom konkurencie decentralizovaných platforiem zdieľanej ekonomiky.

Zdieľanie samé o sebe nie je žiadna novinka. Existovalo aj v minulosti, keď si susedia navzájom požičali nejaké nástroje, prenajali izbu alebo poskytli auto. Veľké množstvo výmen sa však neuskutočnilo, pretože vzájomne o sebe nevedeli. Druhým dôvodom boli vysoké transakčné náklady takýchto výmen. A práve nové technológie umožnili znížiť tieto transakčné náklady a platformy zdieľanej ekonomiky sa naučili na nich zarábať a dosahovať zisk.

V zdieľanej ekonomike ide vlastne o férové zdieľanie už existujúcich zdrojov, ktoré vlastník v danej chvíli nevyužíva. K zdieľaniu dochádza veľmi jednoduchým a efektívnym spôsobom pomocou rôznych platforiem. Zisk zo zdieľania majú vždy obe strany. Vlastník zarába požičiavaním svojho majetku a zákazník má jednoduchý a pohodlný prístup k veľmi širokej ponuke.

Vlastníka platformy by sme mohli označiť ako súkromného regulátora. V čom sa súkromný regulátor od verejného regulátora? Súkromný regulátor je vlastníkom kapitálovej hodnoty platformy. To znamená, že bude prijímať také rozhodnutia, ktoré budú dlhodobo maximalizovať hodnotu jeho platformy. Okrem toho, že bude brať do úvahy svoje záujmy, musí zohľadňovať aj záujmy poskytovateľov služieb a ich zákazníkov. Musí tak konať preto, že chce dosahovať zisk a ten bude zabezpečený maximálnym počtom možných obchodov. Musí konať tak, aby jeho platforma bola bezpečná a tým dosiahne, že účastníci budú ochotní v čo najväčšej miere poskytovať a prijímať služby. Príjem a bohatstvo vlastníka platformy je tak priamo úmerné tomu ako dobre dokáže nastaviť reguláciu. Vlastník reguluje podmienky iba na svojej vlastnej platforme a nie u všetkých účastníkov v ekonomike ako je to u verejného regulátora. Výhodou majiteľa platformy oproti verejnému regulátoru je, že má prístup k spätnej väzbe a je tiež súčasťou trhovej konkurencie, ktorá mu pomáha vyhýbať sa zlým úpravám.

Informačná asymetria v zdieľanej ekonomike je eliminovaná vďaka reputačným systémom. Tieto systémy fungujú ako vynucovacie mechanizmy, signalizujú kvalitu, znižujú riziko, vedú k dobrému správaniu a naopak to zlé môžu trestať. Poskytovateľ služby hodnotí zákazníka a naopak zákazník hodnotí poskytovateľa služby. Záleží potom od nastavenia platformy ako tieto informácie využije. Napr. ak sa poskytovateľ služby nespráva korektne, môže byť z platformy vyradený. Ak je zákazník nespokojný so službami poskytovateľa, platforma mu tohto poskytovateľa už viac nemusí ponúknuť a podobne. Príchodom zdieľanej ekonomiky sa do regulácií opäť dostáva konkurencia. To však prináša konflikty. Prichádzajúci účastníci majú na trhu momentálne výhodu oproti etablovaným, nakoľko ich nezaťažujú existujúce regulácie. To čo malo slúžiť ako „ochrana“ sa v súčasnosti mení na bremeno doterajších poskytovateľov služieb.

V podstate máme dve možnosti riešenia tohto problému. Prvou možnosťou je rozšírenie regulácie aj na nových účastníkov, teda na zdieľanú ekonomiku. Druhá možnosť je deregulovať existujúcich účastníkov. Táto možnosť je pre trhovú ekonomiku lepšia voľba. Čím menej regulácií, tým lepšie. Treba však počítať s tým, že nové, flexibilné subjekty, ktoré vstúpia na trh v podobe zdieľanej ekonomiky budú vytvárať veľmi silnú konkurenciu existujúcim firmám. To môže so sebou priniesť bankroty firiem, ktoré nebudú schopné sa novým podmienkam prispôbiť. Aj napriek tomu sa jedná o lepšiu alternatívu ako regulovať trh. Trh sa vyčistí od neefektívnych firiem a dá možnosť vzniknúť novým spôsobom podnikania.

Iným argumentom, ktorý je proti zdieľanej ekonomike, je neplatenie daní poskytovateľmi služieb v zdieľanej ekonomike. Nie je to správny argument. Pokiaľ tieto subjekty neplatia dane, je to iba problémom štátneho kontrolného mechanizmu. V minulosti sme nevedeli

vyberať daň od prenajímateľov nehnuteľnosti alebo za používanie ciest. Dnes sú tieto dane vyberané a problém je vyriešený. Zatiaľ najúspešnejším prototypom je Estónsko, kde platformy vedú záznamy o transakciách, ktoré prebiehajú medzi účastníkmi a úradom zasielajú údaje potrebné na zdanenie.

Aj Európska komisia vyslovila podporu pre zdieľanú ekonomiku. Európska agenda si kladie za cieľ podporiť spotrebiteľa ale aj ďalšie podniky, by sa do tohto systému zapájali. Európska komisia tak vyzvala členské štáty EÚ, aby preskúmali a revidovali existujúce právne predpisy tak, aby boli v súlade s usmerneniami Európskej agendy pre zdieľanú ekonomiku. V realite sme však stále svedkami regulácie a potlačania zdieľanej ekonomiky.

Na Slovensku je zdieľaná ekonomika vo svojich začiatkoch. Mohla by však naštartovať procesy, ktoré povedú k lepšiemu trhovému prostrediu s nižšou úrovňou regulácií. Môže tak do spoločnosti vrátiť princípy voľného trhu.

Milton Friedman (2002) povedal: *„Skutočným zdrojom námietok voči slobodnému hospodárstvu je práve to, že dáva ľuďom to, čo chcú, namiesto toho, čo si konkrétna skupina myslí, že by mali chcieť“*.

Zdieľaná ekonomika má veľký potenciál. Na to, aby mohol byť využitý, by mala vláda dodržať niekoľko princípov:

- Verejné regulácie by nemali v zdieľanej ekonomike obmedzovať voľby spotrebiteľov.
- Vyrovnávanie pravidiel medzi tradičným sektorom a zdieľanou ekonomikou by sa malo robiť smerom k liberalizácii.
- EÚ by mala predovšetkým vynucovať základné pravidlá fungovania spoločného trhu ako: otvorená konkurencia, slobodný pohyb tovaru, služieb, ľudí a kapitálu.

Na Slovensku v súčasnosti úspešne funguje niekoľko firiem, ktoré patria do sektoru zdieľanej ekonomiky.

Jaspravím je najznámejší slovenský portál, ktorý ponúka živnostníkom možnosť zarobiť pomocou malých, zväčša jednoduchých prác. Celý projekt funguje vo forme inzerátov a už behom pár sekúnd si dokážete pomocou kľúčových slov vyhľadať ponuky v oblasti, ktorá vás zaujíma najviac.

Portál Žltý melón na Slovensku ukázal, že princípy zdieľanej ekonomiky sa dajú využiť aj vo svete financií, v tomto prípade vo forme kolektívnych peňažných pôžičiek. Na jednej strane sú žiadatelia o pôžičku, ktorí môžu získať veľmi prijateľný úrok a na tej druhej je investor. Ten si sám určí úrokovú sadzbu a výšku pôžičky, ktorú je ochotný záujemcom ponúknuť. Zhodnotenie svojich voľných finančných prostriedkov je tak vo väčšine prípadoch väčšie než v bankách. Jeden investor požičiava peniaze naraz viacerým dlžníkom a dokáže teda rozložiť svoje riziko, že sa mu peniaze nevrátia, na viac ľudí.

K priekopníkom zdieľanej ekonomiky u nás aj vo svete sa radí aj Airbnb - služba na krátkodobý prenájom domu či bytu. Ak sa rozhodnete ísť na dovolenku k moru, na lyžovačku alebo na túru po Slovensku, viete si na webovej stránke tejto služby vybrať z veľmi slušnej

ponuky ubytovaní. Pomocou filtra si záujemca dokáže zvoliť termín pobytu, cenový rozsah, typ nehnuteľnosti a mnoho ďalších kritérií. Na druhej strane si podnikaví majitelia nehnuteľností dokážu prenajímaním svojho bytu, domu či len jednej izby dokázať zaistiť nemalý príjem. V Slovenskej republike je približne 1 400 hostiteľov, poskytujúcich ubytovanie cez platformu Airbnb. Pre porovnanie, približne 800 ľudí poskytuje oficiálne služby cez kategóriu „ubytovania v súkromí“ (Chovanculiak, 2016).

Carrivederci je prvý „peer-to-peer carsharing“ na Slovensku. Vďaka carsharingu - zdieľaniu osobných áut už nebude nutné, aby vlastnil auto každý, keďže si zákazníci budú môcť vybrať z dostatočne veľkej ponuky na webovej stránke. Zatiaľ služba funguje len v Bratislave, dá sa ale očakávať, že sa časom rozšíri aj do iných miest.

Služba BlaBlaCar spája ľudí, ktorí cestujú na dlhšiu vzdialenosť. Rozdeľujú si tým náklady na energie a ako napovedá aj názov služby, v aute si môžu príjemne „pokecať“. Šoféri sa na webovej stránke zaregistrujú a zadajú trasu svojej plánovanej cesty. Ak nejakému záujemcovi vyhovuje rovnaký smer a čas, vyberie si z ponuky šoférov a cesta môže začať.

K najčastejším konfliktom prichádza práve v oblasti prepravy osôb a ubytovania. A to preto, že tieto oblasti sú pomerne regulované a etablovaní podnikatelia musia plniť rôzne požiadavky regulovaného trhu.

V oblasti prepravy osôb by bolo vhodné zrušiť taxikárske licencie a ponechať iba ohlásenie pri živnostenskom oprávnení. Vodič taxislužby musí absolvovať skúšku odbornej spôsobilosti, ktorú by bolo vhodné zrušiť, zároveň aj s preukazom vodiča taxislužby. Ďalej by sa jednalo o zrovnoprávnenie STK kontrol a EK kontrol s ostatnými vodičmi, zrušilo by sa používanie taxametra pre vodičov s GPS a mobilnými aplikáciami.

V oblasti ubytovania je potrebné urobiť úpravy v kolaudačnom konaní (zrušiť ho) v prípadoch priestorov, ktoré majú byť využívané na ubytovanie v súkromí. Prehodnotiť požiadavky ministerstva hospodárstva v regulačných požiadavkách na ubytovanie v súkromí. Zrušiť nutnosť získať živnostenské oprávnenie pri ubytovaní v súkromí.

Zdieľaná ekonomika predstavuje do budúcnosti veľký potenciál pre všetky sektory ekonomiky. Súčasná spoločnosť je označovaná ako konzumná, pretože je založená na kupovaní nových vecí a produkovani veľkého množstva odpadov. Práve oblasť zdieľanej ekonomiky môže priniesť väčšiu mieru efektívneho využívania vlastného majetku pri jeho zapojení do procesu zdieľania s inými ľuďmi prostredníctvom platforiem. Na jednej strane, mnohé krajiny, kde sa rozvinula zdieľaná ekonomika sa ju snažia regulovať. Na druhej strane vidia v zdieľanej ekonomike veľký potenciál spojený najmä s rozvojom inovatívnych postupov ako aj zvýšením konkurencie a najmä v schopnosti samoregulácie tohto trhu. Stále sú však nedostatky v legislatívnom rámci, ktorý by mal zdieľanú ekonomiku podporovať. Prostredníctvom zdieľanej ekonomiky sa vytvára veľký priestor aj pre špecifické skupiny ako sú dôchodcovia, dlhodobo nezamestnaní ale aj napríklad študenti, ktorí si môžu vďaka platformám zarobiť. Pre tieto skupiny je podstatné zostať v kontakte s trhom práce a práve mnohé platformy zdieľanej ekonomiky umožňujú ponúkať svoje pracovné schopnosti aj pre

Ľudí s nižšou úrovňou kvalifikácie či zručností. Študenti môžu takýmto spôsobom získať pracovné návyky a skúsenosti.

Preto je veľmi dôležité dobre zadefinovať vzťah zdieľanej ekonomiky voči tradičnej ekonomike a legislatívne vymedziť možnosti fungovania v oblasti zdieľanej ekonomiky pre jednotlivé subjekty pokiaľ možno s čo najnižším stupňom regulácie, aby zdieľaná ekonomika mohla prinášať v plnom rozsahu svoje pozitíva.

Použitá literatúra

Anderson, D. 2013. The Short, Contentious History of the Gurney Cab Company in San Francisco, available online at: http://foundsf.org/index.php?title=The_Short,_Contentious_History_of_the_Gurney_Cab_Company_in_San_Francisco

Chovanculiak, R., 2016. Menej regulácie, viac reputácie. INESS Policy Note 2/2016

Friedman, M. (2002) Capitalism and Freedom. 3rd Edition, Chicago; Londýn : University of Chicago Press, 2002. str. 208.

Smith, A., (2001): *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Liberální institut. Praha. 2001, (strany 24, 375); preklad originálu, publikovaného v roku 1776.

von Hayek, F. 1935. Collectivist Economic Planning, Augustus M Kelley Pubs; New issue of 1935 ed edition